

Гордана С. Крстић Фај*

АУКЦИЈА У ПАРИЗУ 1906. ГОДИНЕ СА ЗАОСТАВШТИНОМ СРПСКИХ КРАЉЕВА МИЛАНА И АЛЕКСАНДРА ОБРЕНОВИЋА

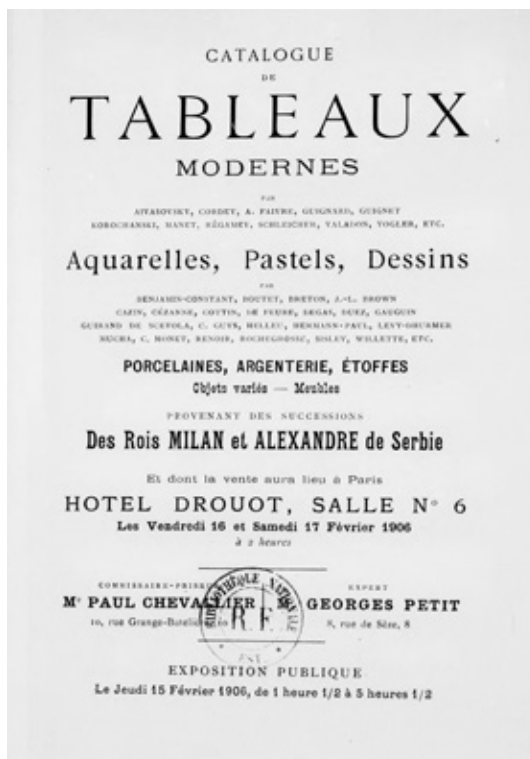
САЖЕТАК: Након Мајског преврата 1903. године део заоставштине Обреновића продавао се на аукцијама у Србији и у иностранству. Полазећи од француске литературе, у раду се осветљава аукција одржана 16. и 17. фебруара 1906. године у париском Друоу (Drouot), која је претежно обухватила уметничка дела, али и један број разноврсних предмета из заоставштине Милана и Александра Обреновића. Каталог аукције драгоцен је прилог за проучавање садржаја некадашње краљевске збирке. Амброаз Волар (Ambroise Vollard), познати париски трговац, галериста и издавач, откупио је на аукцији неколико дела а Етјен Моро Нелатон (Étienne Moreau-Nélaton), чувени париски колекционар, пажљиво ју је пратио, уписујући излицитиране суме у каталог, који је поконио Националној библиотеци Француске у Паризу. Аукцију је пропратила париска штампа.

КЉУЧНЕ РЕЧИ: аукција у Паризу са заоставштином Милана и Александра Обреновића, Милан Обреновић, гроф од Такова, Александар Обреновић, колекција Обреновића, Амброаз Волар, Етјен Моро Нелатон.

Након убиства Александра и Драге Обреновић 1903. године власт у Србији презели су Карађорђевићи. Део покретне заоставштине свргнуте династије потом се аукцијски продавао у Србији и иностранству. Наталија Обреновић покренула је аукцију једног дела покретне имовине у Бечу 1905. и 1906. године (*NACHLASS* 1905; ВУКЕЛИЋ 2017: 10, 13–15; 2019: 38, 44–46) и у Паризу 1906. и 1926. године (*TABLEAUX MODERNES* 1906; КРСТИЋ-ФАЈ 2015: 276–277).¹

* самостални истраживач, gordana70@yahoo.com

¹ Наталија Обреновић је део наслеђа поклонила фрушкогорском манастиру Крушедолу, Народном и Природњачком музеју, блиским особама и поштоваоцима свргнуте династије (ВУКЕЛИЋ 2017: 10; 2019: 38). У комисији за попис краљевске збирке 1903. године био је и Богдан Поповић, који је уместо хонорара узео један Дегаов пастел, како је посведочио Борис Лоски (Boris Lossky) (према LEMOISNE 1984б: 582). Пастел на браон папиру (око 1889–92, дим. 49 × 38 cm) потписан је доле лево (Ibidem). По сведочењу

Сл. 1. Каталог аукције, унутрашња страна.
Национална библиотека Француске, Париз.
(Извор: gallica.bnf.fr / BnF)

Прва париска аукција са наслеђем Обреновића уследила је убрзо након прве бечке аукције (10–16. октобар 1905). Одржана је у петак и суботу, 16. и 17. фебруара 1906. године у Друоу (Drouot), у сали бр. 6, са почетком у 14 часова (сл. 1). За реализацију су били задужени аукционар Пол Шевалије (Paul Chevallier) и експерт Жорж Пети (Georges Petit).² Пред-аукцијска изложба приређена је у четвртак 15. фебруара, од 13.30 до 17.30 часова. Продаја је највећим делом обухватила дела ликовне уметности: „модерне” слике, аквареле, пастеле, графике и цртеже, претежно радове француских и других западноевропских аутора, као и мањи број разноврсних предмета: вазе, тањире, сервисе за ручавање и друго од декоративног порцелана, два свећњака од посребрене бронзе, лавор и бокал од сребра, рам од сребрног филиграна, конзолу од позлаћеног дрвета, намештај са инкрустацијама од седефа, два тепиха, групу оријенталних и других тканина: прекриваче за кревет, паное и друго (*TABLEAUX MODERNES* 1906; КРСТИЋ-ФАЈ 2015: 276–277). Аукцију су најављивали *Журнал*

gez ar (*Le Journal des arts*) и *Кроник gez ar e de la кириозитије* (*La Cronique des arts et de la curiosité*).³

Каталог аукције садржи 218 одредница, од којих је 210 посвећено уметничким делима. Каталогизовани су 32 слике, 75 акварела, 56 пастела, 44 цртежа и две графике, док је број 210 обухватио групу некаталогизованог материјала: слике, аквареле и друго. Разноврсни предмети сврстани су под осам каталошких бројева, који су претежно обухватили више од једног објекта. Каталог не садржи фотографије ни

Бориса Лоског, Богдан Поповић је из краљевске колекције поседовао и цртеж Фелисијана Ропса (Félicien Rops) (према Бошњак 2010: 506).

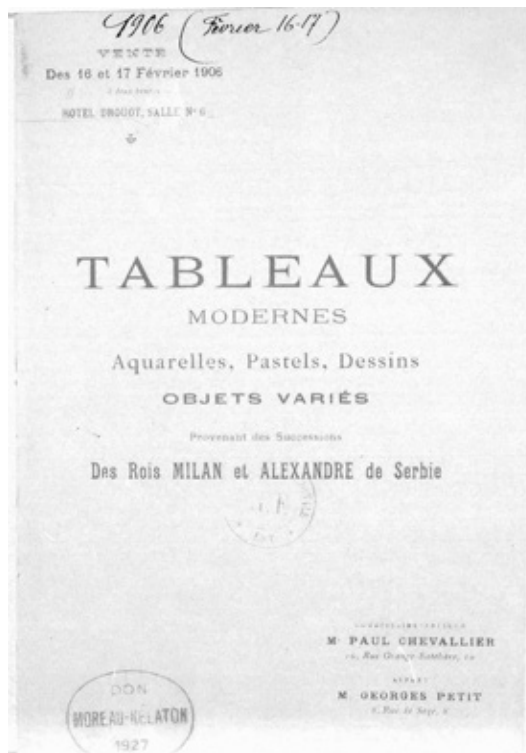
² Адреса Пола Шевалијеа гласила је: Улица Гранж Бателијер број 10 (10, rue Grange-Batelière) а адреса Жоржа Петија: Улица Сез број 8 (8, rue de Seize). У галерији Жоржа Петија су југословенски уметници 1932. године приредили своју изложбу.

³ *Журнал gez ar* најављивао је аукцију 31. јануара, 3, 7, 10. и 14. фебруара, а *Кроник gez ar e de la кириозитије* 3. фебруара 1906. године.

процењене вредности, односно почетне цене понуђеног садржаја. Уметничка дела раздељена су по врстама у пет поглавља: *Слике, Акварели, Пастели, Цртежи и Графике*. У оквиру сваког поглавља наведена су презимена аутора по алфавитном реду и потом под редним бројевима називи дела, место сигнатуре, димензије и евентуално: подлога, ознаке на полеђини, потврда о пореклу или додатна појашњења технике. Каталог, као својеврсни инвентар једног дела краљевске збирке, сведочи о њеној хетерогености. Драгоцен је прилог за проучавање садржаја колекције краља Милана. Њен обим, садржај и историјат набавки нису довољно познати ни проучавани, а она у Београду није ни јавно излагана (Бошњак 2010: 505, 507).

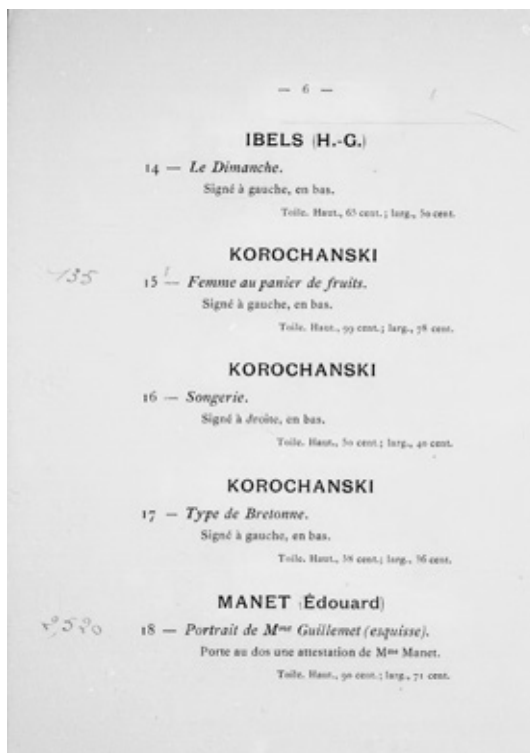
У примерку каталога који се чува у Националној библиотеци Француске у Паризу су, уз један број каталожких јединица, руком записане излицитиране суме у францима, док један број цена са знајемо и из париске штампе. Купци су на излицитирану суму плаћали и додатну таксу од десет процената (*TABLEAUX MODERNES* 1906: 2). Једноставни овални печат са текстом: DON MOREAU NELATON 1927, отиснут на предњој корици каталога, сведочи да га је Националној библиотеци Француске 1927. године поклонио Етјен Моро Нелатон (Étienne Moreau-Nélaton, 1859–1927), чувени париски колекционар, сликар и историчар уметности (сл. 2).⁴ На основу печата може се закључити да је Етјен Моро Нелатон, један од највећих донатора француских музеја уопште, присуствовао аукцији заоставштине Обреновића 1906. године у Паризу и да ју је пажљиво пратио, записујући излицитиране суме у каталог. Можда је том приликом нешто и откупио.

Каталог аукције сведочи да су се у збирци Милана и Александра Обреновића међу сликама налазили и *Портрет његовог Гуже (Portrait de Mme Guillemet)* Едуара Манеа

Сл. 2. Каталог аукције, предња корица са печатом Моро Нелатона (Moreau Nélaton). Национална библиотека Француске, Париз. (Извор: gallica.bnf.fr / BnF)

⁴ Етјен Моро Нелатон је већину дела из своје чувене колекције поклонио музеју Лувру (Louvre) 1906. године, где су она изложена, као и у музеју Орсеј (Orsay). Поседовао је и Манеов *Доручак на трави* (KOECHLIN 1927).

Сл. 3. Страна каталога аукције са сликом *Портрет њи њосиође Гијеме (Portrait de Mme Guillemet)* Едуара Манеа (Edouard Manet). Национална библиотека Француске, Париз. (Извор: gallica.bnf.fr / BnF)

ка, и *Фарма (La Ferme)* Алфреда Сислија (Alfred Sisley), излицитирана на 350 франака. Међу цртежима биле су и *Вештице око ватре (Sorcières autour d'un feu)* Гистава Дореа (Gustave Doré), *Студија актиа (Etude de nus)* Огиста Реноара, излицитирана на 400 франака, *Одмор (Repos)* Сизан Валадон (Suzanne Valadon) и три рада Теофила Стајнлена (Théophile Steinlein): *Прва љубав (Premier amour)*, *Исповесји (L'Aveu)* и *На улици*

(Edouard Manet) (сл. 3),⁵ излицитиран на 2520 франака, *Цвеће (Fleurs)* Сизан Валадон (Suzanne Valadon), *На обалама Исланда (Sur les côtes d'Islande)* Ивана Ајвазовског (Ivan Aivasovsky / Иван Айвазовский) излицитиран на 780 франака. Међу акварелима су била и четири рада Пола Сезана (Paul Cézanne): *Пејзаж (Paysage)*, излицитиран на 1300 франака, *Зелене биљке (Plantes vertes)*, излицитиране на 360 франака, *Брескве (Pêches)*, излицитиране на 850 франака, и *Мртва природа (Nature morte)*, излицитирана на 400 франака, од Алфонса Мухе (Alphonse Mucha) две *Алејорије (Allégories)* и *Француско-руске прославе (Les Fêtes franco-russes)*⁶ и четири гваша *Четири годишња доба (Les Quatre saisons)*, излицитирана на 370 франака. Међу пастелима били су и *Плесачица њи њоалети (Danseuse à sa toilette)* Едгара Дегаа (Edgar Degas), излицитирана на 1650 франака, потом три рада Пола Гогена (Paul Gauguin): *Глава Кинеза (Tête de Chinois)*, *Тахићанка (Tahitienne)* и *Жена из Брејшање (Bretonne)*, *Пејзаж (Paysage)* Клода Монеа (Claude Monet), излицитиран на 430 франака, *Младе девојке (Jeunes filles)* Огиста Реноара (Auguste Renoir), излицитиране на 1000 франака,

⁵ Слика није потписана, на позадини је имала потврду госпође Мане (TABLEAUX MODERNES 1906: 6; TABARANT 1947: 334). Позната је и као *Жена која седи на канапџу (Femme assise sur un canapé)* и сматра се да представља супругу Жила Гијемеа (Jules Guillemet), коју је Мане приказао и на другим, значајнијим радовима (TABARANT 1947: 334). Сliku је фотографисао Фернан Лошар (Fernand Lochard) 1883. године (LOCHARD 1883–1884: 82; TABARANT 1947: 334). Репродукција је публикована у монографијама посвећеним делу Едуара Манеа (TABARANT 1947: 612, сл. 308; VENTURI, ORIENTI 1967: 108, сл. 254).

⁶ Скицу за овај рад вид. на: <https://archive.org/details/frick-31072001412883/page/n33/mode/2up>

(*Dans la rue*). Графика Едгара Дегара (Edgar Dega) *Тоалетна* (*La Toilette*) излицитирана је на 275 франака а *Жене* (*Femmes*) на 215 франака (*TABLEAUX MODERNES* 1906, КРСТИЋ-ФАЈ 2015: 277).⁷

Одједи у савременој париској штампи и откупи

Аукција са заоставштином Обреновића 1906. године у Паризу била је несвакидашњи догађај и привукла је пажњу париске штампе. Лист *Ла џрес* (*La Presse*) предвиђао је да ће продаја ове „лепе“ колекције бити прави париски догађај који ниједан сноб неће пропустити (*FLÛTE* 1906: 2). *Фиџаро* је навео како је краљ Милан волео да посећује уметнике и сабрао је „лепу“ колекцију модерних дела, сматрајући да ће пред-аукцијска изложба у Друоу привући посебну пажњу (*LE MASQUE DE FER* 1906: 1).

Петит Паризијен (*Le Petit Parisien*)

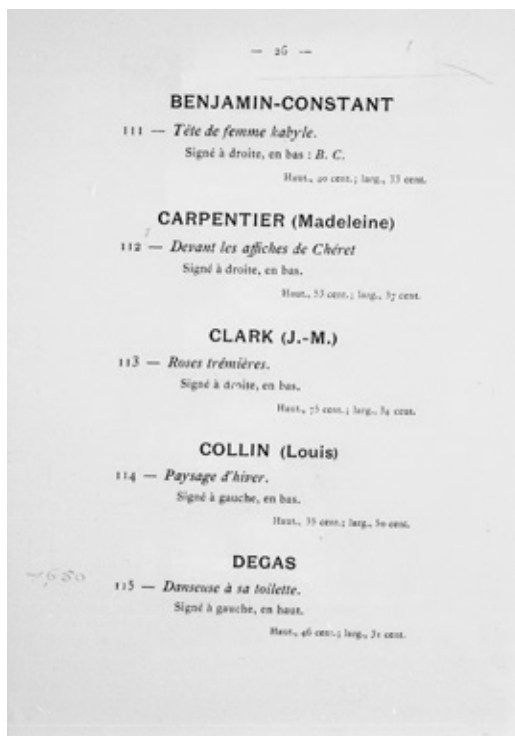
17. фебруара 1906. године у тексту „Успомене из конака“ (сл. 4), извештавајући са првог дана аукције, каже како је Друо подсетио на крваву београдску трагедију од пре три године (*PETITJEAN* 1906: 4). Продаја предмета из „злокбног“ конака, у ком су убијени краљ Александар и краљица Драга, предузета је по захтеву наследника. Наводно је један представник руског министра финансија послат да нешто откупи и покушао је да добије додатне информације и доказ о пореклу предмета. Међутим, речено му је само то да су им предмети послати из Београда под таквим условима да никакве сумње о њиховом пореклу не може бити.

У истом тексту, претерујући се каже да већина предмета нема другу вредност од свог порекла и као доказ наводи се ниска сума од 23.460 франака, постигнута првог дана продајом слика, акварела и неколико пастела. Другог дана продавали су се преостали пастели, цртежи, графике и разноврсни предмети. Намена намештаја са седефним инкрустацијама

Сл. 4. Текст „Успомене из конака“, *Петит Паризијен* (*Le Petit Parisien*), 17. фебруар 1906, стр. 4. Национална библиотека Француске, Париз. (Извор: gallica.bnf.fr / BnF)

⁷ Наведене суме забележене су руком у каталогу аукције који је у Националној библиотеци Француске.

Сл. 5. Страна каталога аукције са пастелом *Плесачице при тоалети* (*Danseuse à sa toilette*) Едгара Дегаа (Edgar Degas). Национална библиотека Француске, Париз. (Извор: gallica.bnf.fr / BnF)

посматрала са видним емоцијама. Купила је само један пастел за 22 франка, успомену у складу са скромним могућностима.

У тексту се даље наводи да су лицитирања била слаба: слика *Сан* (*Sommeil*) Абела Фебра (Abel Faivre) достигла је 205 франака, *Расподела супе* (*La Distribution de soupe*) Нале Пусана (Nallet-Poussin) 29 франака а *Цвеће* (*Fleurs*) Сизан Валадон 30 франака. Поједини радови премашили су процењене вредности: акварел *Пејзаж* (*Paysage*) Пола Сезана процењен на 500 франака достигао је 1300, а пастел *Плесачица при тоалети* (сл. 5) Едгара Дегаа је од процењених 400 достигао 1650 франака. Нека дела продата су по знатно нижим ценама од процењених: слика *Бродолом* (*Un naufrage*) Мола Нила Петерсена (Mols Niels Petersen) процењена на 2000 франака једва је излицитирана на 1080 франака.⁸ *Лејеза* (*Eventail*) Жана Форена (Jean Forain) излицитирана је на

⁸ У каталогу је записана сума од 1050 франака.

и тешким вратима која се отварају ка „ужасном низу сличица од моделованог и бојеног воска” оцењена је као „нејасна”. Даље се претерујући каже како су понуђене „тужне рите једне породице којој добар укус није био доминантан квалитет”. Уметничка дела, или она која претендују да то буду, представљају еклектичан избор који иде чак до најпретераније особености, а у збирци су заступљена и одлична дела.

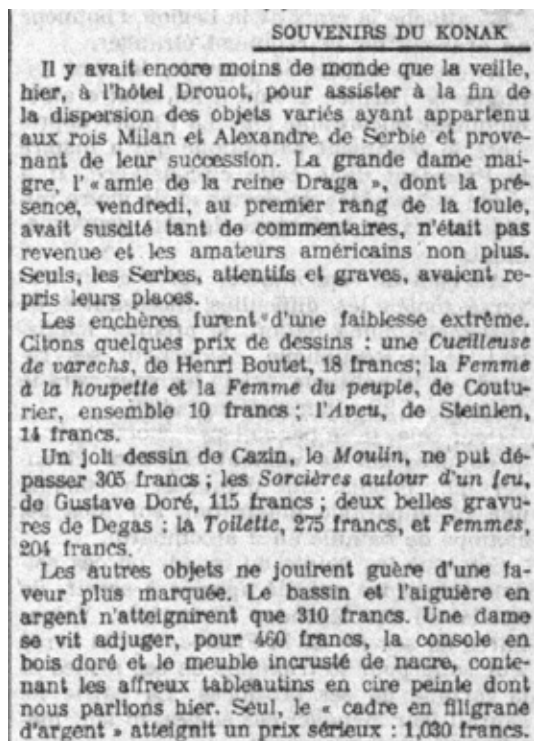
Пеџи Паризијен даље наводи како у сали где се одвијала аукција није било велике гужве. Релативно малобројну публику чинили су пре свега трговци, али су се ипак запажала и „нека лепа лица, неколико свежих тоалета и господа одликована Легијом части”. Било је и америчких љубитеља уметности, коначно и једна група Срба „зеленкастих у лицу”, који су са највећом пажњом пратили ток лицитирања. Један од њих најпажљивије је записивао цифре у свој каталог. Извесна „још увек млада жена” доминирала је висином у првом реду, „опијена” представом која се пред њом одвијала. Говоркало се да је то пријатељица покојне краљице Драге. Показивали су јој главна дела која је она

240 франака а Вилетов (Willette) акварел *Краљ њије (Le Roy Boit)* са посветом „Госпођи Ле Фијел (Le Filleul), успомена на пријатељство друга Пјероа (Pierrot)” на 155 франака. Због врло ниске цене присутни су сматрали да је тај акварел „поклоњен”. *Пеџи Паризијен* на крају констатује како се продајом 152 дела расула „сирота” колекција краља Милана и његовог сина, у којој „заиста није било превише кукоља”.

Извештавајући о другом дану аукције, *Пеџи Паризијен* наводи како је у Друоу било још мање публице него првог дана (ANONYME 1906b: 2; сл. 6). Пријатељица краљице Драге, која је изазвала толико коментара, није поново дошла, као ни амерички поклоници уметности. Само су Срби, „пажљиви и озбиљни”, поново заузели своја места а лицитирање је било „екстремно слабо”. Цртеж *Берачица али (Cueilleuse de varechs)* Анрија Бутеа (Henri Boutet) излицитиран је на 18 франака, *Жена са њуфом (Femme à la houpette)* и *Жена из народа (Femme du peuple)* Кутиријеа (Couturier) заједно на 10 франака а *Исјовесџи (L'Aveu)* Теофила Стајнлена (Steinlen) на 14 франака. Казанов (Cazin) „леп” цртеж *Млин (Le Moulin)* достигао је 305 франака а *Вешџице око вајре* Гистава Дореа 115 франака...

Ни понуђени предмети нису постигли више суме. Бокал и лавор од сребра достигли су само 310 франака. Извесна дама излицитирала је конзолу од позлаћеног дрвета и намештај са инкрустрацијама од седефа и сличицама од бојеног воска на 460 франака. Једино је рам од сребрног филиграна достигао „озбиљну” суму од 1030 франака. Оријенталне тканине и тепихе већим делом купио је један од присутних Срба. Првог дана продаје остварено је 23.460 франака, другог само 10.418, што укупно чини 33.878 франака. Када се одбију трошкови паковања, транспорта, складиштења, осигурања, продаје и осталог, мало је новца преостало, закључује *Пеџи Паризијен*.

Лист *Маџан (Le matin)* 17. фебруара у тексту „Последње олупине једног краљевског достојанства” констатује шароликост краљевске збирке и неочекивано „помирење” у каталогу (ANONYME 1906a: 2). Наводи да су у сали били бројни странци, нарочито Срби, који су пре изгледали као да желе да понесу успомене пуне поштовања

Сл. 6. „Успомене из конака”, *Пеџи Паризијен (Le Petit Parisien)*, 18. фебруар 1906, стр. 4. Национална библиотека Француске, Париз. (Извор: gallica.bnf.fr / BnF)

или пак националне реликвије, а не да купе слике. *Маџан* закључујући каже: „Величина и декаденција једног краљевства”. *Тем (Le Temps)* између осталог наводи: „Самим погледом на уметничке хороре наслагане тамо, могао се стећи утисак о менталитету овог трагичног владара трагичне оперете, који је у исто време ултрапариски и још помало дивљи” (CLARETIE 1906: 2).

Нарочито критички настројен текст у листу *Меркур де Франса (Mercure de France)* оцењује да „неуспех” аукције са заоставштином Обреновића не треба приписивати аукционару и експерту (DAURELLE 1906: 312–313). Како се наводи, свако је мање-више приметио или знао краља Милана, који је „био варварин, имао је извесну привлачност и одсуство укуса. Куповао је стихијски шта је стигао, следећи добре или лоше савете или мање-више компетентна мишљења из штампе. Крочио је кроз живот без културе, без принципа и без метода. Његова колекција била је модерна ’папазјанија’, мешавина дела врло различитих уметника.” Лицитирања су била „прилично јадна”. *Рагосиј у њољу (Plaisir champêtre)* Абела Февра излицитирана је на 150 франака, *Жена са корџом воћа (Feme au panier de fruit)* Корочанског (Korochanski) на 135 франака, *Глава стиудије (Tête d'étude)* Елеа (Helleu) на 100 франака... На крају текста ипак се одаје признање краљу Милану за то што је храбро куповао дела живих уметника, док су француски колекционари куповали „старо”, нарочито дела из XVIII века, слепо следећи моду и руководећи се само жељом за тренутачном шпекулацијом.

Фијаро у извештају са аукције закључује како то никако није била „велика” продаја. Пажњу је изазвала јер је понуђена збирка припадала краљевима, целина није ништа сјајно, ништа краљевски, обухватала је многе слике малих димензија, многе пријатне крокије... Лицитирања нису била значајна и цене су биле „добре” (VALLEMONT 1906: 5). *Кроник дез ар е де ла кириозијне* између осталог наводи да је Мишетијева (Michetti) слика *Дивљачић (Sauvageon)* достигла 600 франака, Браунов (Brown) акварел *Бојазов њролаз (Le Passage du gué)* 830 франака, акварел *Плесови из Океаније (Danses d'Océanie)* Рошгроса (Rochegrosse) 600 франака, Бертсоенов (Baertsoen) пастел *Дуж канала (Au bord du canal)* 420 франака итд. (ANONIM 1906b: 64; M 1906: 2).

Амброаз Волар,⁹ чувени париски трговац уметницама, галериста и издавач, потврдио је да је „булеварска” штампа поводом постхумне продаје колекције Милана Обреновића у Друоу имала још једну прилику да „слави” њен еклектизам (VOLLARD 1937: 131). У личној архиви забележио је да је током првог дана аукције купио три пастела: *Млаге девојке (Jeunes filles)* Огиста Реноара за 1000 франака, Серетову (Serret) *Шетњу (La Promenade)* за 105 франака и *Сџарију сесџуру (La Grande Soeur)* за 72 франка, а другог дана диптих у техници пастела *Енџеријер сељанина (Intérieur de paysan)* Леона Бартоломеа (Léon Bartholomé) за 80 франка, две Дегаове графике: *Тоалетју (La Toilette)* за 275 франака и *Жене (Femmes)* за 215 франака, као и групу некаталогизованих слика, акварела и осталог за 55 франака (према RABINOW, WARMAN 2007: 218).

⁹ Секретар Амброаза Волара касније је био Ерих Шломовић. Део његове колекције је у Народном музеју у Београду.

Амброаз Волар упознао је Милана Обреновића када га је бивши српски краљ посетио са колекционаром Изаком де Камондоом (Isaac de Camondo). Купио је тада слику *Смрт кравама!* (*La mort aux Vaches!*) Анрија Груа (Henry Groux), коју је недељу дана касније заменио за неколико Сезанових акварела¹⁰ (VOLLARD 1915: 68, 70; 1937: 128–129), можда баш оних који су продати на париској аукцији 1906. године. Лисјен Гиро (Lucien Guiraud) купио је *Порипрећ јосиође Гијеме*, који је касније доспео у колекцију Жоржа Менијеа (Georges Menier) (TABARANT 1947: 334).¹¹

Колико су цене уметничких дела из српске краљевске колекције 1906. године у Паризу биле ниске сведочи и каснија препродаја Дегаове *Плесачице њри тоалети* (*Danseuse à sa toilette*), коју је забележио париски *Журнал* (*Le Journal*). Овај пастел купљен на аукцији 1906. године за 1650 франака продат је 1932. године за 50.500 франака (LANG 1932: 2). Цена овог рада 26 година касније значајно је премашила укупну суму остварену на аукцији 1906. године. Пастел *Плесачица њри тоалети*, датован око 1879. године, доспео је у париску колекцију Жила Строса (Jules Strauss) а 1932. године код Пола Розенберга (Paul Rosenberg), чувеног париског трговца и галеристе (LEMOISNE 1984a: 306, No 546).¹² Ово је прво дело Едгара Дегаа које је купио Милан Обреновић 22. марта 1895. године за 1500 франака од Пола Диран Ријела (Paul Durand-Ruel), једног од најпознатијих париских трговца уметницама (према LOIRETTE 1991: 608, 794).¹³ Милан Обреновић касније је купио још пет Дегаових радова: 22. маја 1896. године од Пол Диран Ријела једну лепезу за 3000 франака, а од Амбоаза Волара 10. октобра 1895. године *Жену која седе и чешља се* (*Femme assise se peignant*) за 900 франака, *Својећи женски акти* (*Femme nue debout*) за 900 франака, *Жену на канаџеу* (*Femme au panier*) за 540 франака и 31. марта 1896. године један цртеж за 750 франака (Ibid.).¹⁴

На фотографијама ентеријера и појединачних предмета из Старог двора у Београду, које је снимлио Љубиша Ђонић 1904–1905. године, уочавају се оријенталне и друге тканине, као и један дводелни параван (ВУКЕЛИЋ, ПЕРАЋ, ТОМИЋ 2019: сл. 57–63). Може се претпоставити да оријенталне и друге тканине и параван који су се нашли

¹⁰ По наводу Амброаза Волара, „пренаглашени” париски манири Милана Обреновића одавали су странца, тежио је да ода утисак да га интересује све што је ново у уметности и замолио је Изака де Камондоа да га поведе на места „напредне уметности”.

¹¹ По Садебијевом (Sotheby) наводу, слика је била и у власништву Вилденштајна, чувеног париског трговца уметницама, а потом је опет мењала власнике (<<https://www.sothebys.com/en/auctions/ecatalogue/2018/impressionist-modern-art-evening-sale-no9930/lot.59.html>>).

¹² Садеби наводи да је овај пастел 1906. године откупила госпођа Мије (Mie), а потом је доспео у колекцију Жила Строса (<http://www.sothebys.com/ru/auctions/ecatalogue/2009/impressionist-modern-art-evening-sale-no8587/lot.23.pricehl.html>). Продају 1932. године организовала је галерија Жоржа Петија, аукцију је пратио каталог (<https://catalogue.bnf.fr/ark:/12148/cb36524574c>).

¹³ Пол Диран Ријел је *Плесачицу њри тоалети* откупио на аукцији претходне 1894. године из познате колекције Теодора Диреа (Théodore Duret). У каталогу ове аукције је под бројем 15 (CATALOGUE 1894: 16).

¹⁴ Анри Лоарет се позива на архиве Пола Диран Ријела и Амброаза Волара. На помоћи око увиди у књигу Анрија Лоарета најсрдачније захваљујем колегиници Марији Богдановић.

на аукцији у Паризу 1906. године потичу из краљевог арапског салона¹⁵ и суседне билијарске собе, из београдског Старог двора. Судићи по седефним инкрустацијама, можда је и намештај са тешким вратима и сличицама од воска припадао арапском салону.

Отуђена сведочанства – ненадокнадив губитак

Непопуларност убијеног краљевског брачног пара Александра и Драге свакако је значајно допринела одлуци наследнице Наталије Обреновић да део покретног наслеђа понуди на продају ван Србије. Аукцијска продаја краљевске заоставштине у Паризу 1906. године била је несвакидашњи догађај, који је с разлогом изазвао пажњу. Најаве и извештаји у штампи објављивани су и на насловним странама а опречне оцене краљевске колекције кретале су се од „лепе збирке” до „модерне папазјаније”. Штампа је забележила и интересантне детаље и цене појединих дела.

Док су на аукцији у Бечу 1905. године уметничка дела представљала мањи део понуђеног садржаја, на париској аукцији 1906. године чинила су главнину. Поређењем каталога ових аукција закључује се да оне нису нудиле идентична дела, која су очигледно разврстана према процењеним интересовањима бечке и париске публике. На париској аукцији најзаступљенија су била дела француских и других западноевропских уметника, али је било и радова неколико руских и средњоевропских аутора.

Приход са аукције у Паризу 1906. године био је слаб, док би данашња вредност продатог ансамбла била неупоредиво значајнија. На највишу суму од 2520 франака излицитиран је *Портрет његовог Ђијеме* Едуара Манеа. Део понуђеног садржаја вероватно су откупили трговци ради препродаје, потом колекционари ради укључивања у личне збирке или пак поштоваоци свргнуте династије као успомену. Највећи део уметничких дела и предмета продат је страним купцима и данас им је тешко ући у траг. *Портрет његовог Ђијеме* и *Плесачица при њој* забележени су или репродуковани у монографијама посвећеним Едуару Манеу и Едгару Дегау, каталозима аукција и фото-албуму Фернана Лошара (Fernand Lochard).

Каталог париске аукције из 1906. године својеврсни је инвентар једног дела некадашње краљевске збирке и драгоцен је прилог за утврђивање и проучавање њеног садржаја. Колекцију Обреновића највећим делом формирао је Милан Обреновић након силаска са трона 1889. године, када је у Паризу боравио под титулом „грофа од Такова”. У Паризу је посећивао галеристе и уметнике у друштву колекционара Изака де Камондоа, показујући значајно интересовање за „напредну” уметност. Куповао је дела савремених стваралаца, без намере за шпекулисањем или профитом и формирао је хетерогену колекцију са делима већег броја уметника. Након свргавања Обреновића са власти њихова колекција је расформирана претежно продајом, нешто је

¹⁵ Краљ Милан је арапски салон донео са путовања по Блиском истоку 1889. године (Вукелић 2019: 40).

поклоњено а можда и украдено или уништено током Мајског преврата или каснијих ратних сукоба.

Отуђена уметничка дела и предмети из заоставштине покојних српских краљева Милана и Александра Обреновића својеврсна су сведочанства о њиховим естетским критеријумима, наклоностима, активностима и начину живота, те поред уметничке и материјалне имају и културно-историјску вредност. Уметничка дела илуструју колекционарске активности краља Милана и његове везе са савременим европским уметницима, трговцима и колекционарима. Да су поменута сведочанства након Мајског преврата 1903. године доспела у Народни музеј у Београду, заједно са другим поклонима Наталије Обреновић, била би драгоцене прилози, а њихово отуђење је ненадокнадив губитак.

ПОПИС КАТАЛОГИЗОВАНИХ УМЕТНИЧКИХ ДЕЛА¹⁶

СЛИКЕ

- Ајвазовски (Aivassovsky): **1.** *На обалама Исланда (Sur les côtes d'Islande)*, платно, потписано доле десно, 35 × 57,5 cm (180 франака).
- Кајо Жорж (Callot Georges): **2.** *Мала слушкиња (La Petite servante)*, платно, потписано горе лево, 51 × 40 cm.
- Корде (Cordey): **3.** *Привезане гереџије (Péniches amarrées)*, платно, потписано доле лево, 40 × 60 cm. **4.** *Месечина (Clair de lune)*, платно, потпис доле десно, 32 × 40 cm.
- Абел Февр (Faivre Abel): **5.** *Пољски ужици (Plaisirs champêtres)*, платно, потписано доле десно, 26 × 20 cm (50 франака). **6.** *Сан (Sommeil)*, овално платно, потписано доле лево, 43 × 37 cm (205 франака). **7.** *Сјојала у воду (Les Pieds dans l'eau)*, пано, потписано доле лево, 25,5 × 16 cm. **8.** *Чишање (La Lecture)*, пано, потписано доле лево, 25 × 21 cm.
- Гињар Гастон (Guignard Gaston): **9.** *Пожар у шуми (Incendie dans la forêt)*, пано, темпера, потпис доле десно, 52 × 79 cm.
- Гиње (Guignet F.): **10.** *Слеји (Les Aveugles)*, пано, потписано горе десно, 40 × 30 cm. **11.** *Кројачи (Les Couturières)*, платно, потписано доле лево, 71 × 90 cm.
- Гијоман (Guillaumen): **12.** *Бдење (La Veillée)* платно, потписано доле десно, 55 × 47 cm.
- Ибелз (Ibels H.-G.): **13.** *Тоалетна (La Toilette)* платно, потписано доле десно, 21 × 16 cm. **14.** *Недеља (Le Dimanche)*, платно, потписано доле лево, 65 × 50 cm.
- Корочански (Korochanski): **15.** *Жена са корџом воћа (Femme au panier de fruits)*, платно, потписано доле лево, 99 × 78 cm (135 франака). **16.** *Сањарење (Songerie)*, платно, потписано доле десно, 50 × 40 cm. **17.** *Тип Бретанке (Type de Bretagne)*, платно, потписано доле лево, 58 × 36 cm.

¹⁶ Сви подаци о предметима заступљеним на аукцији наведени су у основном тексту те нису понављани у овом списку. Наведене цене су руком забележене у каталогу. Презимена, или имена и презимена уметника, наведена су као у каталогу: код неких је забележено само презиме, а код неких су и име и презиме. Превођење назива уметничких дела показало се деликатним јер она нису визуелно позната ни доступна.

- Едуар Мане (Manet Edouard): **18.** *Портрети њојине Гуже (Portrait de Mme Guillemet)*, скица, платно, 90 × 71 cm. На полеђини је потврда госпође Мане (2520 франака).
- Мо (Maud): **19.** *Лејендарни врт (Jardin légendaire)*, платно, потписано доле лево, 37 × 61 cm (520 франака).
- Метоа (Metoi): **20.** *Канал дворца (Le Fossé du château)*, платно, потписано доле лево, 56 × 36,5 cm (300 франака).
- Мишети (Michetti): **21.** *Дивљачић (Sauvageon)*, платно, потписано горе десно, 45 × 34 cm (600 франака).
- Нале Пусан (Nallet-Poussin): **22.** *Расподела супе (La Distribution de soupe)*, пано, потписано при средини, 40 × 32 cm.
- Неогради (Neogrady): **23.** *На ободу извора (Au bord de la source)*, платно, потписано доле десно, 66 × 110 cm (120 франака).
- Озбер (Osbert): **24.** *Вечерњи пејзаж (Paysage du soir)*, пано, потписано доле лево, 37 × 55 cm.
- Мол Нил Петерсен (Mols Niels Petersen): **25.** *Бродолом (Un naufrage)*, платно, потписано доле десно, 153 × 235 cm (1050 франака).
- Пон де Ејос (Pons De Eyos): **26.** *Мускетари у кабареу (Mousquetaires au cabaret)*, платно, 26 × 35 cm.
- Фредерик Регамеј (Régamey Frédéric): **27.** *Пејзаж (Paysage)*, платно, потписано доле десно, 25 × 37 cm.
- Сасиф (Sacif): **28.** *Низ гереџија (Le Train de chalands)*, платно, потписано доле лево, 50 × 74 cm.
- Шлајхер (Schleicher): **29.** *Код трговца одећом (Chez le marchand d'habits)*, пано, потписано доле десно, 26 × 31 cm. **30.** *Рабини коментаришу Талмуд (Rabbins commentant le Talmud)*, пано, потписано доле десно, 26 × 31,5 cm (Бр. 29 и 30: 220 франака).
- Валадон (Valadon): **31.** *Цвеће (Fleurs)*, пано, потписано горе десно, 27 × 22 cm.
- Воглер (Vogler): **32.** *Сена у Паризу (La Seine à Paris)*, платно, потписано доле лево, 52 × 72 cm.

АКВАРЕЛИ

- Пол Бертон (Berton Paul): **33.** *Пролеће (Printemps)*, алегорије, потписано доле десно, 25 × 35 cm.
- Емил Бретон (Breton Emile): **34.** *Пејзаж (Paysage)*, студија, потписано доле десно, 60 × 50 cm.
- Богољубов (Bogoluboff): **35.** *Заандам (марина) (Zaandam (marine))*, потписано доле десно, лавирана сепија, 20 × 30 cm.
- Луис Браун (Brown J.-Lewis): **36.** *Бојазов пролаз (Le Passage du gué)*, потписано доле лево, 43 × 29 cm (130 франака).
- Александар Бријел (Bruel Alexandre): **37.** *Пејзаж (Paysage)*, потписано доле лево, 36 × 27 cm.
- Сезан (Cézanne): **38.** *Пејзаж (Paysage)*, 37 × 60 cm (300 франака). **39.** *Зелене биљке (Plantes vertes)*, 30 × 26 cm (360 франака). **40.** *Брескве (Pêches)*, 22 × 31 cm (850 франака). **41.** *Мртва природа (Nature morte)*, 13 × 19 cm (400 франака).
- Пол Шаба (Chabas Paul): **42.** *Илустрација за Титијановој Сина (Illustration pour le Fils du Titien)*, потписано доле десно, 47 × 20 cm.
- Шаперон (Charperon): **43.** *Ентеријер Свете Софије (Intérieur de Sainte-Sophie)*, потписано доле лево, 35 × 45 cm.
- Колеман (Coleman): **44.** *Орање у Италији (Labour en Italie)*, потписано доле лево, 42,5 × 63 cm (250 франака).
- Котан (Cottin): **45.** *У земљи снова (Au pays des rêves)*, потписано доле лево, 32 × 19 cm.

- Де Фер (De Feure): **46.** *Жена са ружом (Femme à la rose)*, потписано десно при дну, 62 × 47 cm.
47. *Алејорична глава (Tête allégorique)*, декорација, потписано доле десно, 56 × 38 cm.
48. *Жена са хризантемама (La Femme aux chrysanthèmes)*, декорација, потписано доле десно, 58 × 40 cm. **49.** *Алејорија (Allégorie)*, потписано доле лево, 40 × 37 cm. **50.** *Бриж (алејорија) (Bruges, allégorie)*, потписано доле десно, 77 × 98 cm.
- Делапре (Delaspre): **51.** *Бар и мјузик-хол (Bar et music-hall)*, потписано доле десно, 35 × 27 cm.
 Анри Детуш (Detouche Henry): **52.** *Повраћак са Лезбоса (Retour de Lesbos)*, потписано доле лево, 31 × 46 cm. **53.** *Лезбос (Lesbos)*, потписано доле лево, 31 × 46 cm.
- Дузез (Duez E.): **54.** *Индискрејносћ (Indiscrétion)*, потписано доле десно, лавирано, 20 × 15 cm.
 Форен (Forain): **55.** *Лејеза (Éventail)*, потписано доле лево, 18 × 60 cm (240 франака).
 Фортини (Fortuny): **56.** *Римљанка (Femme romaine)*, потписано доле десно, 25 × 20 cm (180 франака).
- Фрајпонт (Fraipont G.): **57.** *Глодари (Les Rongeurs)*, потписано доле лево, 27 × 37 cm.
 Фријентан (Frientin): **58.** *Бесјосленосћ (Farniente)*, потписано доле десно, 35 × 26 cm.
 Гаридо (Garrido E.-L.): **59.** *Испред мора (Devant la mer)*, потписано доле десно, 41 × 58 cm.
 Гебел (Goebel): **60.** *Сјаваоница француске афричке њешадије (Chambrée de zouaves)*, потписано доле десно, 50 × 65 cm. **61.** *Сала са оружјем (La Salle d'armes)*, потписано доле лево, 40 × 60 cm.
- Грасе (Grasset): **62.** *Обожавање ватре (L'adoration du feu)*, потписано доле десно, 40 × 27 cm.
 Албер Гијом (Guillaume Albert): **63.** *Шест женских глава (Six têtes de femmes)*, потписано доле десно, 16 × 50 cm.
- Гиран де Севола (Guirand de Scevola): **64.** *У кафеу (Au café)*, потписано доле лево, 20 × 25 cm.
65. *Ложа (La Loge)*, потписано доле лево, 26 × 36 cm. **66.** *Аперитив (L'apéritif)*, потписано доле лево, 24 × 18 cm. **67.** *Посматрачи (Les Spectateurs)*, потписано доле лево: G. de S., 15 × 24 cm. **68.** *Аперитив (L'apéritif)*, потписано доле лево: G. de S., 20 × 31 cm. **69.** *Чишћење (Liseuse)*, 20 × 27 cm. **70.** *Бодинијерка (La Bodinière)*, потписано доле лево: G. de S., 20 × 31 cm.
- Ги Константан (Guys Constantin): **71.** *Шетња (La Promenade)*, лавирано, 15 × 20 cm. **72.** *У возу (En voiture)*, лавирано, 20 × 30 cm. **73.** *Лавица (Une Lionne)*, лавирано, 25 × 18 cm. **74.** *У шуми (Au bois)*, лавирано и акцентовано, 18 × 22 cm. **75.** *Шпанолка (Femme espagnole)*, лавирано, 16 × 9 cm.
- Ј. Е.: **76.** *Пејзаж (Paysage)*, потписано доле лево монограмом: J. E., 50 × 36 cm.
- Емил Жоли (Jolly Emile): **77.** *Појило (L'Abreuvoir)*, потписано доле десно, 25 × 19 cm. **78.** *Чекање скелеције (L'attente du passeur)*, потписано доле десно, 31 × 45 cm. **79.** *Коњи у галопу (Chevaux au galop)*, потписано доле десно, 34 × 47 cm.
- Лорен Дерусо (Laurent-Desrousseaux): **80.** *Пујаца (Le Marché)*, потписано доле десно, 27 × 17 cm.
 Менела (Mainella R.): **81.** *Вечерње молијве (Prières du soir)*, потписано доле десно, 30 × 17 cm. **82.** *Залазак сунца (Le Couchant)*, потписано доле десно, 35 × 18 cm.
- Мантегаца (Mantegazza): **83.** *Љубомора (Jalousie)*, 56 × 39 cm (125 франака).
 Мартан Шабли (Martin-Chablis): **84.** *Ујас Париза (Coin de Paris)*, потписано доле десно, 46 × 57 cm.
- Менци (Menci): **85.** *Увече (En soirée)*, потписано доле лево, 21 × 20 cm.
 Мез (Mes): **86.** *Вобан (Vauban)*, потписано доле лево, 27 × 18 cm.

- Муха (Mucha): **87–90.** *Четири годишња доба (Les Quatres saisons)*, четири гваша, потписана, 102 × 53 cm (370 франака). **91–92.** *Алеџорије (Allégories)*, два акварела, потписано доле лево, 60 × 31 cm. **93.** *Француско-руске њрославе (Les Fêtes franco-russes)*, потписано доле десно, 27 × 37 cm.
- Мирер (Murer): **94.** *Пољед на Бордо (Vue de Bordeaux)*, потписано доле лево, 26 × 35 cm.
- Мирбах (Murbach): **95.** *Бучне њрејирке (Escarmouche en plainte)*, потписао доле лево, 41 × 21 cm. **96.** *Најаг (L'attaque)*, потписано доле лево, 20 × 20 cm.
- Нале Пусан (Nallet-Poussin): **97.** *Глава Брејтањке (Tête de Bretagne)*, потписано горе десно, 30 × 25 cm.
- Алфред Пари (Paris Alfred): **98.** *Маневри (Les Manoeuvres)*, потписано доле десно, 25 × 13 cm.
- Прериози (Preriosi): **99.** *Турски њрјовци (Marchands turcs)*, потписано доле десно, 22 × 32 cm.
- L. J. R.: **100–101.** *Лабудови и њаунови (Cygnes et raons)*, две декоративне композиције, потписано доле лево: L. J. R., 87 × 170 cm.
- Фредерик Регамеј (Régamey Fréd.): **102.** *Најаг (L'Assaut)*, потписано доле десно, 15 × 22 cm.
- Рошгрос (Roche-grosse): **103.** *Плесови из Океаније (Danses d'Océanie)*, потписано доле десно, 30 × 41 cm (600 франака).
- Ромен (Romain G.): **104.** *Водојаг (Chute d'eau)*, потписано доле десно, 37 × 36 cm.
- Анри Сом (Somm Henri): **105.** *Парижанка у Јајану (Une Parisienne au Japon)*, потписано доле десно, 21 × 31 cm.
- Пјер Видал (Vidal Pierre): **106.** *Прекрејница (La Croisée)*, потписано доле десно, 27 × 20 cm.
- Вилет (Willette): **107.** *Краљ њије (Le Roy boit)*, потписано десно при средини, 22 × 19 cm (155 франака).

ПАСТЕЛИ

- Анкетен (Anquetin): **108.** *Одмор (Le Repos)*, потписано доле лево, 72 × 103 cm.
- Бертсоен (Baertsoen A.): **109.** *Дуж канала (Au bord du canal)*, потписано доле десно, 100 × 100 cm (420 франака).
- Леон Бартоломе (Bartholomé Léon): **110.** *Енџеријер сељанина (Intérieur de paysan)*, потписано доле лево: Léon Bartholomé, 77 × 58 cm.
- Бенжаман Контан (Benjamin-Contant): **111.** *Глава кабилске жене (Tête de femme Kabyle)*, потписано доле десно: В. С., 40 × 33 cm.
- Мадлен Карпентије (Carpentier Madeleine): **112.** *Прег Шереовим њлакајџима (Devant les affiches de Chéret)*, потписано доле десно, 53 × 37 cm.
- Кларк (Clark J.-M.): **113.** *Трандафиље (Roses trémières)*, потписано доле десно, 75 × 34 cm.
- Луј Колан (Collin Louis): **114.** *Зимски њејзаж (Paysage d'hiver)*, потписано доле лево, 35 × 50 cm.
- Дега (Degas): **115.** *Плесачица њри џоалејџи (Danseuse à sa toilette)*, потписано горе лево, 46 × 31 cm (1650 франака).
- Десен (Dessain): **116.** *Пас чувар (Chien de garde)*, потписано доле десно, 46 × 57 cm.
- Дилак (Dulac): **117.** *Орање (Le Labour)*, потписано доле лево, 38 × 48 cm.
- Фернан Фо (Fau Fernand): **118.** *Касачи (Les Trottings)*, потписано доле десно, 45 × 20 cm.
- Фигаџи (Figazzi): **119.** *Зима у Милану (L'Hiver à Milan)*, потписано доле десно, 65 × 40 cm.
- Пол Гоген (Gauguin Paul): **120.** *Глава Кинеза (Tête de Chinois)* 37 × 27 cm. **121.** *Тахиџанка (Tahiti-ienne)*, 49 × 34 cm. **122.** *Жена из Брејтање (Bretagne)*, потписано доле лево: Р. Го., 46 × 31 cm.
- Гијомен (Guillaumin): **123.** *Пејзаж (Paysage)*, потписано доле десно, 27 × 38 cm.

- Ерман Пол (Hermann-Paul): **124.** *Време за кућање (L'Heure du bain)*, потписано доле десно, 44 × 32 cm. **125.** *На молу (Sur la jetée)*, потписано доле десно, 33 × 24 cm. **126.** *Градска њрослава (Fête municipale)*, потписано доле лево, 38 × 50 cm. **127.** *Поштар (Le Facteur)*, потписано доле десно, 32 × 50 cm.
- Уијар (Huillard): **128.** *Жена у оїлегалу (Femme au miroir)*, потписано доле лево, 55 × 36 cm.
- Ибелз (Ibels H.-G.): **129.** *Након њрегаха (Après la pose)*, потписано доле десно, 27 × 17 cm. **130.** *Пјеро убица (Pierrot assassin)*, потписано доле десно, 30 × 18 cm. **131.** *Скица (Esquisse)*, потписано доле десно, 27 × 15 cm.
- Пјер Лагард (Lagarde Pierre): **132.** *Поїлава (L'Inondation)*, потписано доле лево, 61 × 90 cm (225 франака).
- Ламбер (Lambert L.): **133.** *Каранфили (Eillets)*, потписано доле лево, 55 × 26 cm.
- Леви Дирмер (Levy-Dhurmer): **134.** *Шетња њо шуми (Promenade en forêt)*, потписано доле лево: L. Lévy-Dhurmer, 96,75 × 45 cm (115 франака).
- Лис (Luce): **135.** *Риболовна флотта (Flotille de pêche)*, потписано доле лево, 22 × 30 cm.
- Лина (Luna): **136.** *Алжирска везиља (Brodeuse algérienne)*, потписано доле лево, 36 × 42 cm. **137.** *Повраћак са њоља (Retour des champs)*, потписано доле десно, 50 × 24 cm.
- Манж (Mange): **138.** *Глава младе девојке (Tête de jeune fille)*, потписано доле лево, 36 × 45 cm.
- Марсел Манжан (Mangin Marcel): **139.** *Након кућања (Après le bain)*, потписано доле десно, 99 × 80 cm.
- Мепле (Mesplès): **140.** *Балетски корпус (Corps de ballet)*, потписано доле лево, 31 × 45 cm. **141.** *Плесачица (Danseuses)*, потписано доле лево, 31 × 45 cm.
- Клод Моне (Monet Claude): **142.** *Пејзаж (Paysage)*, 21 × 32 cm (430 франака).
- Тереза Перат (Perate Teresa): **143.** *Сена на Трокадеру (зима) (La Seine au Trocadéro (hiver))*, потписано доле лево, 36 × 53 cm. **144.** *Парк са овцама (Le Parc aux moutons)*, потписано доле лево, 32 × 44 cm.
- Одилон Редон (Redon Odilon): **145.** *Мистична фигура (Figure mystique)*, потписано доле десно, 45 × 37 cm (180 франака).
- Реноар (Renoir): **146.** *Младе девојке (Jeunes filles)*, потписано доле десно, 56 × 42 cm (1000 франака).
- Марсел Ројер (Royer Marcel): **147.** *Ексцентрична певачица (Chanteuse excentrique)*, потписано доле лево, 165 × 39 cm.
- Сере (Serret): **148.** *Шетња (La Promenade)*, потписано доле десно, 26 × 34 cm (105 франака). **149.** *Старија сестра (La Grande soeur)*, потписано доле десно, 25 × 40 cm.
- Сисли (Sisley): **150.** *Фарма (La Ferme)*, потписано доле лево, 27 × 38 cm (350 франака).
- Фредерик Вале Бисон (Vallet-Bisson Frédérique): **151.** *Букеџи (Les Bouquets)*, потписано доле десно: Frédérique Vallet, 160 × 95 cm (245 франака).
- Ван Тен (Van Teune): **152.** *Играч крикета у Луксембурју (Joueurs de croquet au Luxembourg)*, потписано доле десно, 20 × 33 cm. **153.** *Мулен руж (Le Moulin rouge)*, потписано доле десно, 27 × 49 cm. **154.** *Околина Живерњија (Environs de Giverny)*, потписано доле десно, 29 × 43 cm. **155.** *Катедрала (Cathédrale)*, потписано доле десно, 40 × 31 cm. **156.** *Дерелије (Péniches)*, потписано доле десно, 20 × 31 cm. **157.** *Сена у Руану (La Seine, à Rouen)*, потписано доле десно, 28 × 49 cm. **158.** *Утао кеја (Coin de quai)*, потписано доле десно, 21 × 32 cm. **159.** *Поїлег са осїрва Сен Луј (Vue de l'île Saint-Louis)*, потписано доле десно, 20 × 31 cm.

- 160.** *Дереџија на Сени (Chaland sur la Seine)*, потписано доле десно, 33 × 52 cm. **161.** *Сена код Ноџр дама (La Seine à Notre-Dame)*, потписано доле десно, 31 × 31 cm. Зандоменеги (Zandomeneghi): **162.** *Жена намешџа фризуру (Femme se coiffant)*, потписано доле десно, 25 × 23 cm. **163.** *Жена намешџа фризуру (Femme se coiffant)*, потписано доле десно, 25 × 20 cm.

ЦРТЕЖИ

- Бертран (Bertrand): **164.** *Незџога (L'Accident)*, потписано доле десно, 25 × 36 cm. Бида (Bida A.): **165.** *Албанац (Albanais)*, потписано доле десно, 28 × 17 cm. Анри Буте (Boutet Henri): **166.** *Берачиџа алиџ (Cueilleuse de varechs)*, оловке у боџи, потписано доле десно, 45 × 30 cm. **167.** *Корзеџ (Le Corset)*, цртеж акцентован сангином, потписано доле десно, 55 × 35 cm. **168.** *Рибариџа (Pêcheuse)*, потписано доле десно, 45 × 30 cm. **169.** *Усџавана рибариџа (Pêcheuse endormie)*, потписано доле лево, 40 × 35 cm. Фриџ Биргер (Burger Fritz): **170.** *Жена коџа сеџи (Femme assise)*, потписано доле лево, 29 × 25 cm. Каџо Жорџ (Callot Georges): **171.** *Плакаџи (L'Affiche)*, сангин, потписано доле лево, 46 × 32 cm. Казан (Cazin): **172.** *Млин (Le Moulin)*, потписано доле десно, 20 × 25 cm. Кутириџе (Couturier): **173.** *Коџачи (Terrassiers)*, потписано доле десно, 35 × 21 cm. **174.** *Дивеџи (La Divette)*, потписано доле десно, 32 × 23 cm. **175.** *Жена са џуфом (Femme à la houppette)*, потписано доле десно, 18 × 25 cm. **176.** *Жена из нарога (Femme du peuple)*, потписано доле десно, 31 × 22 cm. Демулан (Desmoulin): **177.** *Жена са Јаве (Javanaises)*, црно мастило, потписано доле лево: J. D., 41 × 51 cm. Гистав Доре (Doré Gustave): **178.** *Вешџиџце око ваџџе (Sorcières autour d'un feu)*, скиџа, потписано доле лево, печат продаџе, 77 × 56,5 cm (115 франака). Дилак (Dulac): **179.** *Сџлав (La Péniche)*, оловке у боџи, потписано доле лево, 31 × 47 cm. Фоше (Fauche): **180.** *Сџџудиџа жене (Étude de femme)*, сангин, потписано горе десно, 40 × 30 cm. Албер Гиџом (Guillaume Albert): **181.** *Вернисаж (Vernissages)*, три акцентована цртеџа, потписано доле десно, 41 × 30 cm. **182–184.** *Ивон и Гасџон (Yvonne et Gaston)*, сериџа од три цртеџа пером, потписана, 37 × 27 cm. Еле (Helleu): **185.** *Главе-сџџудиџе (Têtes d'étude)*, цртеж акцентован сангином, потписан доле десно, 30 × 46 cm (100 франака). Ерман Пол (Hermann-Paul): **186.** *Боравак (Villégiature)*, потписано доле десно, 33 × 30 cm. Ибелз (Ibels H.-G.): **187.** *Ивеџи Жилбер (Yvette Guilbert)*, цртеж, акцентован, потписано доле лево, 60 × 46 cm. Жанио (Jeannot): **188.** *Две сџџудиџе (Deux études)*, цртеџи, акцентовани, потписани (један: доле лево, други: десно, у средини), 36 × 15 cm. Моран (Maurin): **189.** *Жена са лавором (Femme à la cuvette)*, цртеж акцентован оловкама у боџи, потписано доле десно, 60 × 40 cm. Мирбах (Myrbach): **190.** *Тоалеџа (La Toilette)*, цртеж пером, потписано доле лево, 20 × 15 cm. **191.** *Кафе-конџертџи (Café concert)*, цртеж пером, потписано доле лево, 12 × 20 cm. Анри Пиџ (Pille Henri): **192.** *Хала (La Halle)*, цртеж пером, потписано доле десно, 29 × 20 cm. Реноар (Renoir): **193.** *Сџџудиџа акџа (Étude de nus)*, сангин, потписано доле десно, 85 × 52 cm. Пол Ренуар (Renouard Paul): **194.** *Г. џредседник (M. le Président)*, цртеж, потписано лево, при дну, 33 × 22 cm. **195.** *Минисџров враџџар (L'Huissier du ministre)*, цртеж, потписано горе

- лево: Р. Р., 35 × 23 cm. **196.** *Портрет* i. Казимира Перујеа (*Portrait de M. Casimir Périer*), 32 × 23 cm.
- Мануел Роб (Robbe Manuel): **197.** *Улица* (*La Rue*), цртеж мастилом, потписано доле лево, 42 × 31 cm.
- Редел (Roedel): **198.** *Разговор у радионици* (*Propos d'atelier*), потписано доле десно, 30 × 30 cm. **199.** *Трговац „мачијим месом“* (*Le Marchand de „cat's meat“*), потписано доле десно, цртеж пером, акцентован, 34 × 23 cm.
- Стајнлен (Steinlen): **200.** *Прва љубав* (*Premier amour*), цртеж пером, акцентован оловком у боји, потписан доле ка десној страни, 34 × 38 cm. **201.** *Исјовесци* (*L'Aveu*), цртеж пером, потписан доле ка левој страни, 38 × 32 cm (14 франака). **202.** *На улици* (*Dans la rue*), цртеж пером акцентован оловком у боји, потписан доле лево, 36 × 14 cm.
- Валадон (Valadon): **203.** *Огмор* (*Repos*), цртеж у боји, потписано горе десно, 49 × 27 cm.
- Вале (Vallet): **204.** *На њркама* (*Aux courses*), цртеж пером, потписан доле у средини, 23 × 27 cm.
- Фредерик Вале Бисон (Vallet-Bisson Frédérique): **205.** *Парижанка* (*Parisienne*), потписано доле десно, 36 × 26 cm.
- Жан Вебер (Veber Jean): **206.** *Жири конзервајоријума* (*Le Jury du Conservatoire*), цртеж пером, потписано доле десно: J. V., 94., 13 × 48 cm.
- Вомрат (Womrath): **207.** *Камиј* (*Camille*), цртеж пером, 58 × 28 cm.

ГРАФИКЕ

- Дега (Degas): **208.** *Тоалетна* (*La Toilette*), отисак акцентован пастелом, потписано доле на маргини, 21 × 17 cm. **209.** *Жене* (*Femmes*), отисак, потписано доле десно, 20 × 26 cm.

НЕКАТАЛОГИЗОВАН МАТЕРИЈАЛ

- 210.** Слике, акварели итд.

ИЗВОРИ

- Интернет презентација Националне библиотеке Француске у Паризу: <<https://catalogue.bnf.fr/ark:/12148/cb36524574c>> 10. 12. 2020.
- Интернет презентација аукцијске куће Садеби (Sotheby's): <<https://www.sothebys.com/en/auctions/ecatalogue/2018/impressionist-modern-art-evening-sale-n09930/lot.59.html>> 17. 12. 2020.
- <<http://www.sothebys.com/ru/auctions/ecatalogue/2009/impressionist-modern-art-evening-saleno8587/lot.23.pricehl.html>> 17. 12. 2020.
- La Cronique des arts et de la curiosité*, Paris, 3. 2. 1906: 2. <<https://gallica.bnf.fr/ark:/12148/bpt-6k62054938/f42.item.r=milan%20et%20alexandre.zoom>> 28. 10. 2020.
- Le Journal des arts*, 31. 1. 1906: 4. <<https://www.retronews.fr/journal/le-journal-des-arts/31-jan-1906/2163/4202009/4>> 17. 12. 2020.
- Le Journal des arts*, 3. 2. 1906: 4. <<https://www.retronews.fr/journal/le-journal-des-arts/03-feb-1906/2163/4202007/4>> 12. 12. 2020.

- Le Journal des arts*, 7. 2. 1906: 4. <<https://www.retronews.fr/journal/le-journal-des-arts/07-feb-1906/2163/4202055/4>> 12. 12. 2020.
- Le Journal des arts*, 10. 2. 1906: 1. <<https://www.retronews.fr/journal/le-journal-des-arts/10-feb-1906/2163/4202057/3>> 12. 12. 2020.
- Le Journal des arts*, 14. 2. 1906: 1, 4. <<https://www.retronews.fr/journal/le-journal-des-arts/14-fevrier-1906/2163/4202121/4>> 16. 11. 2020.
- LOCHARD, Fernand. *Reproductions d'œuvres d'Édouard Manet*. Paris: 1883–1884. [album de photos] <<https://gallica.bnf.fr/ark:/12148/btv1b84329137>> 12. 1. 2021.

ЛИТЕРАТУРА

- ANONYME. “Les dernières épaves d’une royauté.” *Le matin* (17. 2. 1906a): 2. <<https://gallica.bnf.fr/ark:/12148/bpt6k5678810/f2.item.zoom>> 2. 10. 2020.
- ANONYME. “Ouvens du konak.” *Le Petit Parisien* (18. 2. 1906b): 2. <<https://gallica.bnf.fr/ark:/12148/bpt6k562064k/f2.item.zoom>> 2. 10. 2020.
- ANONYME. “Mouvement des arts. Succession des rois Milan et Alexandre de Serbie.” *La Chronique des arts et de la curiosité* (24. 2. 1906b): 64. <<https://gallica.bnf.fr/ark:/12148/bpt6k6205460w/f8.item.zoom>> 2. 10. 2020.
- БОШЊАК, Татјана. „Француско сликарство у Београду, формирање и улога јавне колекције.” *Зборник Народној музеја* (BOŠNJAK, Tatjana. “French Painting in Belgrade, The formation and the role of a public collection.” *Journal of the National Museum*) XIX/2 (2010): 501–533. <<http://www.narodnimuzej.rs/wp-content/uploads/2018/06/Zbornik-Narodnog-muzeja-u-Beogradu-19.pdf>> 15. 9. 2020.
- VALLEMONT. “Les grandes ventes, La collection des rois Milan et Alexandre de Serbie.” *Le Figaro* (17. 2. 1906): 5. <<https://gallica.bnf.fr/ark:/12148/bpt6k287260x/f5.item.zoom>> 12. 9. 2020.
- VENTURI, Marcello. Sandra Orienti. *L'opera pittorica di Edouard Manet*. Milano: Rizzoli, 1967.
- VOLLARD, Ambroise. *Paul Cézanne*. Paris: Ambroise Vollard, 1915. <<https://gallica.bnf.fr/ark:/12148/bpt6k9693136n>> 16. 9. 2020.
- VOLLARD, Ambroise. *Souvenirs d'un marchand de tableaux*. Paris: Albin Michel, 1937. <<https://gallica.bnf.fr/ark:/12148/bpt6k9689085c>> 14. 9. 2020.
- ВУКЕЛИЋ, Дејан. „Аукцијски заборав: питање отуђене и експатрисане заоставштине династије Обреновић.” *Зборник Музеја примењене уметности* (VUKELIĆ, Dejan. “Auction-induced forgetting: the Question of Alienated and Expatriated Legacy of the House of Obrenović.” *Journal of the Museum of applied art*) XIII (2017): 9–21. <https://mpu.rs/zbornik/pdf/zbornik_13/4.pdf> 21. 10. 2020.
- ВУКЕЛИЋ, Дејан, Јелена Пераћ, Владимир Томић. *Сџари конак: заборављени београдски двор* [каталог]. Београд: Музеј града Београда – Музеј примењене уметности (VUKELIĆ, Dejan, Jelena Perać, Vladimir Tomić. *Old konak: forgotten Belgrade court* [catalogue]. Belgrade: Belgrade City Museum – Museum of applied art), 2019.
- DAURELLE, Jacques. “La curiosité, Quelques mots sur le roi Milan collectionneur – Collection Hakki-Bey: objets d’Orient et divers – Collection Garié: objets du Japon.” *Mercure de France* (15. 3. 1906):

- 312–314. <<https://www.retronews.fr/journal/mercure-de-france/15-mars-1906/118/2617635/156?from=%2Fsearch%23allTerms%3Dvente%2520roi%2520milan%26sort%3Dscore%26publishedBounds%3Dfrom%26indexedBounds%3Dfrom%26page%3D1%26searchIn%3Dall%26total%3D374020&index=12>> 16. 10. 2020.
- DECHAMPS, Léon et al. *Alphonse Mucha et son oeuvre*. Paris: La Plume, 1897. <<https://archive.org/details/frick-31072001412883/page/n33/mode/2up>> 8. 12. 2020.
- CATALOGUE DES TABLEAUX ET PASTELS COMPOSANT LA COLLECTION DE THEODORE DURET. Paris: Galerie Georges Petit, 1894. <<https://archive.org/details/duretloogale/page/16/mode/2up>> 17. 12. 2020.
- CLARETIE, Jules. “La vie à Paris.” *Le Temps* (9. 3. 1906): 2. <<https://gallica.bnf.fr/ark:/12148/bpt6k23851z/f2.item.zoom>> 10. 11. 2020.
- KOECHLIN, Raymond. “Étienne Moreau-Nélaton.” *Gazette des beaux-arts* Tome XV (janvier 1927): 317–320. <<https://gallica.bnf.fr/ark:/12148/bpt6k6103614g/f352.item>> 7. 12. 2020.
- KRSTIĆ-FAJ, Gordana. „Обреновићи у јавним збиркама Француске.” У: *Обреновићи у музејским и другим збиркама Србије и Европе*. Том III. Горњи Милановац: Музеј рудничко-таковског краја (KRSTIĆ-FAYE, Gordana. “The House of Obrenović in public collections of France.” *Records Concerning the House of Obrenović in Museums and Other Collections of Serbia and Europe*. Tome III. Gornji Milanovac: Museum of Rudnik and Takovo Region), 2015, 271–299.
- LANG. “Art et curiosité.” *Le Journal* (17. 12. 1932): 2. <<https://gallica.bnf.fr/ark:/12148/bpt6k7630699w/f2.image.r=vente%20roi%20milan?rk=107296;4>> 2. 11. 2020.
- LE DIABLE BOITEUX. “Echos, Vente rouge.” *Gil Blas* (8. 12. 1904): 1. <<https://gallica.bnf.fr/ark:/12148/bpt6k7536668z>> 6. 10. 2020.
- LE MASQUE DE FER. „À travers Paris.” *Le Figaro* (15. 2. 1906): 1. <<https://gallica.bnf.fr/ark:/12148/bpt6k287258m/f1.item.zoom>> 10. 11. 2020.
- LEMOISNE, Paul-André. *Degas et son oeuvre*. Tome I. New York: Garland Pub., 1984a. <<https://books.google.rs/books?hl=sr&id=Mw3qAAAAMAAJ&focus=searchwithinvolume&q=roi+milan>> 6. 10. 2020.
- LEMOISNE, Paul-André. *Degas et son oeuvre*. Tome III. New York: Garland pub., 1984b. <[https://books.google.rs/books?hl=sr&id=HFExAQAIAAJ&dq=bibliogroup%3A%Degas+et+son+oeuvre"&focus=searchwithinvolume&q=++582+roi+milan](https://books.google.rs/books?hl=sr&id=HFExAQAIAAJ&dq=bibliogroup%3A%Degas+et+son+oeuvre)> 6. 10. 2020.
- M. “Art et curiosité.” *Le Journal* (17. 2. 1906): 2 <<https://gallica.bnf.fr/ark:/12148/bpt6k7625684q/f2.item.zoom>> 27. 10. 2020.
- NACHLASS DER KÖNIGE MILAN UND ALEXANDER VON SERBIEN: AUKTION 10–16 OKTOBER 1905 IM DOROTHEUM, K. K. VERSTIGERUNGSAMT [catalogue]. Wien: Dorotheum, 1905. <https://digitalna.nb.rs/wb/NBS/Knjige/razno/DM_2151#page/o/mode/1up> 7. 12. 2020.
- PETITJEAN, Henri. “Souvenirs du konak.” *Le Petit Parisien* (17. 2. 1906): 4. <<https://gallica.bnf.fr/ark:/12148/bpt6k5620636/f4.item.zoom>> 16. 11. 2020.
- RABINOW, Rebecca A., Jane S. Warman. “Chronologie.” Dans: ROQUEBERT, Anne (dir.) et al. *De Cézanne à Picasso, chefs-d’oeuvre de la galerie Ambroise Vollar* [catalogue]. Paris: Musée d’Orsay, 2007, 208–245.
- TABARANT, Adolphe. *Manet et ses oeuvres*. Paris: Gallimard NRF, 1947. <<https://gallica.bnf.fr/ark:/12148/bpt6k3355243p>> 12. 1. 2021.

TABLEAUX MODERNES, aquarelles, pastels, dessins, objets variés, provenant des successions des Rois Milan et Alexandre de Serbie: Vente des 16 et 17 février 1906 Hotel Drouot [catalogue]. Paris: Drouot, 1906. <<https://gallica.bnf.fr/ark:/12148/bpt6k1245478n/f6.item.texteImage>> 5. 1. 2021.
 FLÛTE. "Nos échos, Collection royale." *La Presse* (16. 2. 1906): 2. <<https://gallica.bnf.fr/ark:/12148/bpt6k603658n/f4.item.r=drouot.zoom>> 8. 12. 2020.

Gordana S. Krstić Faye

AUCTION SALE OF SERBIAN KINGS MILAN AND
 ALEKSANDAR OBRENOVIĆ HERITAGE IN PARIS IN 1906

Summary

Serbian King Aleksandar and Queen Draga Obrenović were killed in 1903. Part of their movable heritage was later sold abroad, at auctions. The first auction in Paris (February 16-17, 1906, Hotel Drouot) included modern paintings, watercolors, pastels, drawings, graphics, and various other objects. There were 210 catalogued works of art (32 paintings, 75 watercolors, 56 pastels, 44 drawings, 2 graphics, and a group of non-catalogued materials: paintings, watercolors, etc.). There were 8 various other objects (porcelain, silverware, furniture, etc.). Among paintings, there were *Portrait of Mme Guillemet* by Edouard Manet and *On the coasts of Iceland* by Yvan Aivasovsky, watercolors by Paul Cézanne: *Landscape*, *Green Plants*, *Peaches*, and *Still Life*, then *Allegories*, *Franco-Russian Celebrations* and *Four Seasons* by Alphonse Mucha, pastels *Dancer Combing Her Hair* by Edgar Degas, *Head of a Chinese*, *Tahitian Women*, and *Women from Bretagne* by Paul Gauguin, then *Landscape* by Claude Monet, *Young Girls* by Auguste Renoir, *The Farm* by Alfred Sisley, etc. Among drawings, there were *Witches Around a Fire* by Gustave Doré, *Nude Study* by Auguste Renoir, and *The Rest* by Suzanne Valadon, while among graphics there were *La Toilette* and *Women* by Edgar Degas. Ambroise Vollard bought pastels by Renoir, Serret, Bartholomé, two graphics by Degas and a group of non-catalogued material. The *Portrait of Mrs. Guillemet* by Eduard Mane reached the highest sum of 2,520 francs. Étienne Moreau-Nélaton, a well-known Parisian collector, donated his auction catalogue to the National Library of France in Paris. The Obrenović collection was mostly formed by Milan Obrenović after his abdication in 1889, when he lived in Paris as "Count of Takovo". He used to buy works of contemporary artists, with no intention of speculating, and he was especially interested in *advanced art*. He formed a heterogeneous collection whose content was mostly sold out after 1903, something was donated, or maybe stolen or destroyed. The catalogue of the auction in Paris in 1906 is an important document that testifies about the content of the collection of King Milan Obrenović that has not yet been researched in detail.

Keywords: auction sale of Serbian kings Milan and Aleksandar Obrenović heritage in Paris, King Milan Obrenović, Count of Takovo, art collection of Obrenović dynasty, Ambroise Vollard, Étienne Moreau-Nélaton.